Eeluurali keel

Eeluurali keel on hüpoteetiline Uurali algkeele eellaskeel.

Sisukord

Tütarkeeled

Eeluurali keelel oli tõenäoliselt lisaks Uurali algkeelele ka teisi järglaskeeli (nn parauurali keeled), kuid need on kas hääbunud või tekkinud Uurali algkeelega võrreldes nii palju varem, et nende omavahelist sugulust pole võimalik veenvalt tuvastada.[1] Mõned uurijad on küll välja pakkunud idee Uurali keelte sugulusest mõne teise (eelkõige jukagiiri, indoeuroopa või Altai) keelkonnaga, kuid neid seisukohti pole laiemalt aktsepteeritud.[2][3]

Algkodu

Euroopa

Petri Kallio ja Asko Parpola on argumenteerinud eeluurali keele Euroopa päritolu kasuks. Kallio pakub välja, et eeluurali keele levikut saab seostada Volga-Okaa piirkonnast lähtunud kammkeraamika kultuuridega. Tema hinnangul sobib see kokku asjaoluga, et kunagise kammkeraamika ala hilisemates Uurali keeltes on substraadi tuvastamine keeruline – eeluurali keelest lähtunud parauurali keelekujude substraat olekski Uurali keeltele sarnane ja raskesti eristatav. Väljaspool kammkeraamika ala kõneldavates Uurali keeltes (nagu saami) on Kallio arvates mitteuuralipärane substraat aga selgelt identifitseeritav.[4] Parpola juhib tähelepanu soome keele konservatiivsusele, mis sobib kokku selle levimisega lähedaste keelte arvel. Temaga mittenõustuv Jaakko Häkkinen leiab aga, et Uuralitest läänes kõneldud Uurali keeltes siiski on leitud mõjutusi mittesugulaskeeltelt.[5]

Pekka Sammallahti lähtub asjaolust, et Kirde-Euroopa keskmise kiviaja kultuurid on sinna levinud edela poolt ja näivad pärinevat või olevat seotud praeguse Poola piirkonnas eksisteerinud Swidry arheoloogilise kultuuriga, mis omakorda näib pärinevat Musta mere juures asunud viimase jääaja refuugiumist. Ta arvab, et Swidry kultuur ongi arvestatav Uurali keelte eellaskeele algkodu kandidaat. Sammallahti järgi levisid sellest lähtunud keeled alale Läänemerest kuni Uurali mägedeni, kuni ühest neist kujuneski Uurali algkeel, mis omakorda levis üle kogu selle territooriumi ja põhjustas nõnda parauurali ning teiste väiksemate keelte kadumise.[6]

Parpola on välja toonud, et kõiki Uurali keeli saab seletada Volossovo kultuuriga, mille juured on Ülem-Volgal. Samas Jaakko Häkkinen ei pea ühest küljest sellist arheoloogiliste kultuuride kasutamist keelte leviku seletamiseks piisavalt kindlaks meetodiks, teisalt leiab aga, et Volossovo kultuur pole ainus kandidaat Uurali keelte leviku arheoloogiliseks tõlgendamiseks.[7]

Aasia

Häkkinen ise toetab eeluurali keele kõnelejate paigutamist Uuralitest ida poole, Jenissei ja Leena veelahkme ning Mongoolia lähedale, oletuslikult kuhugi Sajaanide piirkonda. Häkkinen lähtub jukagiiri keeltes leiduvatest alguurali laensõnadest. Kuna Uurali algkeelt kõneldi levinud seisukoha järgi Euroopas, jukagiiri algkeelt aga Siberi idaosas, siis otsekontaktide võimaluse ta välistab. Arvestades uurali ja jukagiiri keelte erinevusi morfoloogias ei pea ta usutavaks ka mõlemate keelte pärinemist ühisest algkeelest. Laensõnade pärinemise mõnest idapoolsest parauurali keelest seab ta kahtluse alla, kuna sellise keele eksisteerimisest pole mingeid märke. Samas kui laenud on tõepoolest tulnud hiljem hääbunud parauurali keelest, siis osutab see Häkkineni arvates ühtlasi ka eeluurali keele idapoolsele päritolule. Kõige tõenäolisemaks seletuseks peab ta aga eeluurali keele kõnelemist kusagil Jenissei ja Leena veelahkme läheduses. Häkkineni teine idapoolse algkodu kasuks rääkiv argument on Uurali keelte tüpoloogiline sarnasus idapoolsete Altai keeltega, mille varaseid vorme kõneldi Mandžuurias kuni Mongooliani.[8] Samas Kallio on arvanud, et Uurali ja Altai keelete tüpoloogiline sarnasus võib-olla juhuslik, kuna sõnavara võrdlus keelkondade omavahelisi varaseid kontakte ei kinnita.[9]

Häkkinen juhib tähelepanu ka asjaolule, et kuigi alguurali keeles on hilise algindoeuroopa (või mõne teise arhailise indoeuroopa keelte vormi) laene, puuduvad seal varase algindoeuroopa keele laenud, millest võib järeldada, et eeluurali keel pidi asuma piisavalt kaugel indoeuroopa keelte algkodust, milleks tavaliselt peetakse Pontose-Kaspia steppe. Ülem-Volga piirkond on Häkkineni arvates sellele liiga lähedal. Varaseimad indoeuroopa laenud Uurali algkeelde toimusid Häkkineni hinnangul umbes 3000 aastat eKr ja kuni selle ajani võib tema arvates rääkida eeluurali keelest.[10]

Viited

1. Juha Janhunen (2009). Proto-Uralic—what, where, and when? (http://www.sgr.fi/sust/sust258/sust258_janhunen.pdf) The quasquicentennial of the Finno-Ugrian Society. *Suomalais-Ugrilainen Seura*. Lk 61
2. Janhunen 2009, lk 61–63
3. Petri Kallio (2015). The Language Contact Situation in Prehistoric Northeastern Europe (https://www.academia.edu/20252178/The_Language_Contact_Situation_in_Prehistoric_Northeastern_Europe). Kogumikus: Robert Mailhammer, Theo Vennemann gen. Nierfeld, Birgit Anette Olsen (toim.), The Linguistic Roots of Europe: Origin and Development of European Languages. Lk 82–83
4. Kallio 2015, lk 82–83
5. Jaakko Häkkinen (2012) Early contacts between Uralic and Yukaghir (http://www.sgr.fi/sust/sust264/sust264_hakkinenj.pdf). *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia − Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 264*. Lk 96, 98
6. Pekka Sammallahti (2012). Bottlenecks and Contacts in the Linguistic Prehistory of the Saami (http://www.sgr.fi/sust/sust265/sust265_sammallahti.pdf). *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 265*. Lk 98
7. Häkkinen 2012, lk 99
8. Häkkinen 2012
9. Kallio 2015, lk 83
10. Häkkinen 2012, lk 97–99